

תמיר, כפי שזכרתיו

בשעות הקטנות של הלילה שיכנעתי את העצני שמוכרחים לקחת את תמיר, וכי בראש המאבק המשולב יעמוד צוות משולש — העולם הזה, שורת המתנדבים ומישרדיתמיר. ניהלנו מאבק עקשני, שנמשך שנים אחדות, והוא הסתיים בהחלפת כל צמרת המישטרה.

„מכר נישמתו לשטן“

אחד המודיעים שלי היה אדם בשם ראובן גרינברג, „רומק“ כפי כל. הוא היה בעבר קצין מודיעין של לח”י, נשאר מקורב לד”ר ישראל אלדר (שייב) והיה שנוא על השב”כ. שם טענו שהוא איש העולם התחתון.

רומק הכיר זקן עובר-בטל בשם מלכיאל גרינוולד, שישב ברחובות בקפה הירושלמי וינה, ועסק בהוצאת עלונים משוכפלים. ובהם השמצות על עולם ומלואו. באחד הגליונות הוא השמיץ אדם בשם ישראל קסטנר, פקיד במישרד-המיסחה והתעשייה. הוא טען שקסטנר זה מכר את יהדות הונגריה לנאצים. זה נשמע מגוחך, וכמו עורכים אחרים, שהעלון הגיע לידיהם, זרקתי אותו לסל.

אולם היועץ המישפטי לממשלה, חיים כהן, החליט להגיש מישפטי-דריבה נגד גרינוולד. כהן היה אז איש-מפתח במישטר הבין-גוריוני, מנסח חוקי-דיכוי למינהם, כמעט מכשיר מישפטי עיוור בידי איש ששלט במדינה. הצעתו לחקיקת חוק-לביטחון המדינה, ובו עונשי-מוות על עבירות שונות, שימשה יעד לאחת ההתקפות המשותפות הגדולות שלי ושל תמיר, וב-1953 בחר בו העולם הזה כנאישי-השנה. ציור-השער (של שמואל בק) תיאר את כהן כשהוא מועך אורח באגודל ידו. (זהו אותו חיים כהן שהפך מאז מגן נלהב על זכויות-האדם.)

כשנתבע גרינוולד לדון, הוא פנה אל רומק, רומק התייעץ איתי, ושנינו הסכמנו שאת ההגנה צריכים להטיל על תמיר, למרות שבצעני זה היה מישפט אבוד מראש.

כשניגש תמיר להלאכה, לא היה לו מושג על כל העניין. כירי מלכיאל לא היה שמץ של הוכחה לאימת קסטנר, מלבד שמועות שרווחו בין כמה מעוללי-הונגריה. תמיר עבר על בלוף, והשופט בנימין הלוי התייחס אליו בזלזול. הלוי יקח טוב, איש מימסדי, חיבב בוודאי כמו רבים, כי „את תמיר המציא העולם הזה“ העיתונות התעלמה מן המישפט כמעט כליל. בלית ברירה, החזיק תמיר את קסטנר על דוכן-הדעים. יום אחריו יום, הוא עסק ב„מסע דיג“ — כלומר שאל אלפי שאלות. מתוך תיקווה שמשנה יודמן, במהלך העדות הגישה התביעה מאות מיסמכים. כנהוג, ביקש תמיר להציץ בהם לפני ההגשה. כדי שיוכל להחליט אם להתנגד להגשה או לא. כתפיסה המהירה שלו, ראה בירגע כי באחד המסמכים הרבים דיווח קסטנר לאיש הסוכנות היהודית שהוא מסר בגרינברג עדות לטובת קצין-ס”כ בכיר בשם קורט בכר.

מבלי לעוות את פניו, החזיר תמיר את החבילה לתובע. ואמר שאינו מתנגד להגשה. כאשר קסטנר כבר היה עיף ומותש מן החקירה שתייער, שנמשכה ימים, שאל אותו תמיר בתמימות אם כל קצין בכיר בס”ח היה פושע. קסטנר השיב, כמובן, בחיוב. אחר-כך שאל תמיר אם מי שעוזר לקצין-ס”כ בכיר הוא פושע. לקסטנר לא היתה ברירה אלא להשיב בחיוב, ואז שלף תמיר מן התיק את המיסמך ההוא, ושאל את קסטנר אם עזר לקצין-הס”כ הבכיר להימלט מעושו.

באולם השתררה דממה. קסטנר התחיל לגמגם. השופט הלוי נעץ בו מבט ארוך, ובאותו הירגע הוכרע גורל המישפט. הלוי שילול בתמיר עד אז, הפך בירגע עבדו הנרצע. תמיר ניגן עליו מאז כעל פסנתר. כך נולד הפטק הנורא בפסק-דין של הלוי, שלפיו קסטנר „מכר את נישמתו לשטן“. פסק זה עלה לקסטנר בהייד.

במשך שבועות ארוכים היה העולם הזה העיתון היחיד שדיווח על המישפט. שלחנו איש מיוחד מן הצוות המצומצם שלנו (עמנואל פרט) לבית-המישפט, ותוך שיתוף-פעולה הרוק עם תמיר הוא סקר את המישפט ארוכות מדי שבוע. כוהו של העולם הזה היה — אז כמו היום — בהעלאת נושאים על סדר-היום של המדינה. המישפט הפך למרכז תשומת-הלב הלאומית.

תודות להלוי, ניצח תמיר בבית-המישפט המחוזי. בעירעור בבית-המישפט העליון (ובגלל הגשתו נפלה הממשלה) טוהר קסטנר כמעט לגמרי. פרט לפרשת קורט בכר, אך לפני כן נרצח קסטנר.

כשוה קרה, הזעיק אותי תמיר בבחילות. נפגשנו בבית-קפה ליד כיכר-דיזינגוף, סמוך למישרד-המערכת.

תמיר היה חיוור, כמעט בפאניקה. הוא היה בטוח כי „איסר קטן“, איש שרותי-הביטחון, ינסה להלביש את הרצח עליו. שנינו היינו משוכנעים כי יד השילטון ברצח. החלטנו לפתוח מייד בהתקפה, ומאותו הרגע היתה היוזמה בידי העולם הזה.

אותיות בבית-הדפוס

מישפט-קסטנר הפך את תמיר לאישיות לאומית. להעולם הזה היה חלק מכריע בכך. בוודאי היה מוגזם לומר כי „המצאנו את תמיר“, כי כישרונותיו המיוחדים היו מגיעים לידי ביטוי ברבות הימים בכל מיקרה. אך זה היה בוודאי מצריך עשרות שנים, ויתכן שלא היה מגיע כלל לאו שהגיע.

שיתוף-הפעולה בינינו היה יומיומי. נפגשנו פעם-פעמיים בשבוע, ולעיתים אף יותר. הוא היה בא למערכת שלנו, ואני הייתי בא למישרדו בשדרות רוטשילד 15, או לביתו בשיכון-הוותיקים ברמת-גן, כתב מיוחד של העולם הזה ליווה את תמיר בכל מעשיו, והקריש לו חלק גדול מזמנו.

זהו לא הספיק, תמיר היה ידיו של מרדכי רענן, בעל הדפוס שבו הודפס או השבועון. לא פעם הלך תמיר לישם. קרא את

אורי אבנרי

יונה אישי

בעיריית חיפה. (תמיר לא היה קשור בזה). המישטרה לא עשתה דבר כדי לגלות את מבצעי-הפיגועים, ואף טישטשה את הראיות. שוטרים שנשלחו אלינו כשומרי-ראש גילו לנו, כסוד, שהם שוגרו בעצם כדי לבלוש אחרינו.

במערכת העולם הזה החלטנו שעלינו לשבור את צמרת המישטרה, מפני שהיא הפכה מכשיר פרטי ומיפולגתי בידי כך גריון (האב) ואנשיו. במשך חודשים אספנו חומר, בעזרת קציני-מישטרה שעזרו לנו מבפנים.

באחד הימים קיימה מליאת-הכנסת דיון על הפיגועים נגדנו, בעיקבות הצעות-לסדר-היום של חרות ומפ”ם. אחרי הדיון ישבתי במזונו-דהכנסת, וצמרת המישטרה, שבאה גם היא להקשיב לדיון ישבה ליד שולחן סמוך. עמוס בן-גוריון, שהייתי מיוזר עימו במשך שנים, ניגש לשולחן שלי ושאל, כאילו בהלצה: „אז מי יהיה הקורבן הבא שלכם?“

„אתם“, עניתי. כשהיינו מוכנים לצאת במסעי-הגילויים, התפרסמה לפתע חוברת של גוף בשם שורת המתנדבים, שגם בו היו גילויים על המישטרה. אך בעוד שהחקירה שלנו התנהלה בידי מומחים, והמידע נחקר ונברק, המתנדבים היו חובכנים. חלק מהחומר שלהם היה בלתי-מוסמך, ועל כן חשפו להתקפה נגדית.

עמוס בן-גוריון ויועציו — צמרת השילטון הבין-גוריוני — עטו על המציאה. הם לא העזו להגיש מישפט נגדנו, אך ששו להגיש מישפט נגד המתנדבים. אולם הציבור לא יכול היה, כמובן, להבחין בין הגילויים השונים, וניצחון של עמוס היה גורם בהכרח להתבצרותם של אנשי בן-גוריון במישטרה.

לקחתי את הגיפ שלי ונסעתי בערב לביתו של אחד מראשי שורת-המתנדבים, אליקים העצני, בפרבר ירושלמי. ביליתי שעות ארוכות בוויכוח עימו. באתי לשכנע אותו שאין לנו מנוס אלא לנהל מאבק משותף, ושכראי להטיל את ניהול המאבק המישפטי על שמואל תמיר.

הוויכוח היה רי חריף. העצני, שבא מן המישטרה הצעירה של מפא”י בירושלים, נרתע מפני שמו של תמיר, שכבר היה ידוע — תודות לנו — כפרקליט לוחם, שונא-מפא”י. הוא לא היה רי מכובד בעיניו. מה גם ששורת המתנדבים היתה בעצם מין תנועת-צופים מבוגרת, שעסקה בעיקר במעשים טובים בקרב העולים החדשים. משה שרת תרם לתרומה אישית.

תמיר כאישי-השנה, 1954

אקדים הערה אישית:

כאשר אני בא לתאר את יחסי עם אדם שהיה כמשך עשר שנים שותף-למאבק וידיד, ובמשך 25 השנים הבאות יריב קיצוני, איני יכול להיות אובייקטיבי. אני רק יכול לנסות להיות הוגן, ולספר את האמת כפי שראיתי אותה.

אשתדל לתאר את שמואל תמיר שכפי שהיכרתיו — כיריד וכיריב — כמשך קרוב ל-37 שנות-יחיים.

כאשר ביקש תמיר בצוואתו שלא ייאמרו הספרים על קיבורו, בוודאי רצה להגן על עצמו ועל מישפחתו. מפני הצביעות המקובלת במיקרים כאלה. הפעם עברה הצביעות אף את הגבולות הרגילים. אנשים שאך יום לפני כן חסמו לפניו את כל הרכיבים הפוליטיים, שנעלו לפניו את מילגותיהם במנעול ובכריח, תיארו אותו לפתע כאחד מגדולי-החור, כלוחם נועז, כמדינאי גדול. מתוך תישפכות זו הצטיירה רמותו של תמיר כפוליטיקאי בנאלי, עשוי מפלאסטיק.

תמיר לא היה כזה. הוא היה אדם בעל אישיות מוכהקת מאוד, בעל מעלות גדולות וחסרונות גדולים. אלה גם אלה היו חלק מאישיותו. יש לו הזכות להיזכר כפי שהיה.

לא אתרם חלק לפסטיבל-הצביעות. אספר על תמיר האיש, כפי שראיתו.

בפתח בית המישפט

היכרתיו בראשית שנות ה-50. הייתי עורך צעיר וטרי של העולם הזה. הוא היה עורך-דין צעיר ובלתי-ידוע.

הקשר בינינו נוצר בעיקבות כמה מישפטים קטנים אך מעניינים. שתמיר ניהל, לכולם היה תוכן פוליטי מובהק. אחד נגע, כמדומני, לאישי-צ”ל שוחרט בשעתו על-ידי ההגנה.

אינני זוכר מי יום את הפגישה הראשונה בינינו, ואינני זוכר גם את הפגישה עצמה. אך התרשמתי כי פה יש לוחם. ואני חיפשתי לוחמים.

העולם הזה כבר היה שקוע במאבק לחיים ולמוות עם המימ סד הבין-גוריוני. שרותי-הביטחון „מנגנון החושך“. בשפת העולם הזה) הופעלו נגדנו, בניצוחו של איסר הראל, המתגאה בכך עד היום. הוטל עלינו חרם כלכלי טוטאלי על-ידי כל המשק הממלכתי, הסוכנות, ההסתדרות, וחלק גדול מן המשק הפרטי, שרצה למצוא חן בעיני השילטון. הצבא חסם את מונותיו בפני גליונות העולם הזה. בן-גוריון עצמו התייצב בראש המאבק נגד „השבועון הממיוס“, שהוא סיב לקרוא לו בשמו.

קשה להעלות קוים על הדעת את עוצמת ההחרמה הזאת. פקידים-ממשלה לא יכלו להיראות בציבור כשגליון העולם הזה בידיהם, והסתירו אותו במגירותיהם, או בתוך גליונות מעריב. אזהרים נסתרים במנגנון-המדינה, שביקשו להעביר אלינו מידע (והיו די רבים כאלה), עשו זאת בדרכי-מחתרת.

כאשר נפגשתי עם תמיר, מצאתי אדם שהיה מוכן ללחום במימסד כמנו, שאי-אפשר היה להפחיד אותו, כמנו. כך נוצרה שותפות.

לא היתה זאת ירידות אישית הדוקה. לא בילינו ביחד את שעות-הפנאי. היו אלה יחסים בין חברים-למאבק, הלומדים לסמוך זה על זה, כמו חיילים ביחידה קרבית.

כמשך עשר שנים התהדקה שותפות זו. עמנו ביחד בפרשות עמוס בן-גוריון ובפרשת קסטנר. כאשר הקים השירותי-שבועון מיוחד (ריון) כדי לחסל בדרך זו את העולם הזה (איסר הראל אישר בריעב עובדה זו) היה עיתון-רשף זה מוקדש כולו למילחמה בשנינו, שווה בשווה. הראל החשיד את שנינו בהקמת מחתרת מווינית להפלת המישטר, וברצח קסטנר.

מאבקינו המשותפים התנהלו בבתי-המישפט ומסביבם. תמיר היה רחוק מלהיות מישפטן גדול (מעולם לא החשבתי אותו כל-כך בשטח זה, ואת העניינים המישפטיים-מיסחריים של העולם הזה מסרתי גם אז למישרד אחר), אבל הוא היה גאון בהפיכת בית-המישפט לזירה פוליטית. הוא שלט לחלוטין בצומת שבו נפגשים ענייני-המישפט ויחסי-הציבור.

דוגמה קטנה: כאשר ניתן פסק-דין במישפטי-הדיבה של עמוס בן-גוריון נגד שורת המתנדבים, קרא השופט בקול רק חלק קטן מפסק-הדין. נוכחנו לדעת כי נחלנו תבוסה. תמיר הודיע בו במקום לשופט שגישי ערעור, וביקש לקבל לידיו מייד את התיק, ובו פסק-הדין, כדי להכין את הערעור.

המון עיתונאים הקיפו אותנו בפתח בית-המישפט. ורצו לדעת מה יש בפסק-הדין. ביקשנו כמה דקות של שוה. במהירות-הבזק עבר תמיר על פסק-הדין, ראה שהוא שחור משחור, אך שיש בו קטע אחד או שניים בזכותנו.

מבלי להוציא את פסק-הדין מידו, קרא לעיתונאים את הקטעים האלה. למחרת היום הצטייר פסק-הדין בכלי-התיקשורת כניצחון גדול שלו.

כסוף, כמובן, ניצחנו. בעירעור שופר מצבנו. אך העיקר היה שבמהלך המישפט הסתבך מפכ”ל המישטרה, יחזקאל סהר, במתן עדות כוזבת, כדי להגן על עמוס. שהיה סגנו. כסופו של דבר הורשע סהר בעדות-שקר, ובלחץ רדת-הקהל טוהרה כל צמרת המישטרה מן היסוד.

עזר לכך מידע סודי שהגיע להעולם הזה על קנוניה שנקמה במישרד-המישפטים לטובת סהר. ארכיבר צעיר בשם חי חסידוף מסר לנו מידע זה, מתוך אידאליזם טוהר. הוא נתפס, הורשע ונדרן למאסר. תמיר הגן עליו.

ישיבה לילית בירושלים

יתכן שכראי לספר כיצד בכלל הגיע תמיר לפרשת עמוס בן-גוריון, כי זה משקף את צורת שיתוף-הפעולה בינינו.

במהלך 1955 התפוצצו פצצות במערכת ובדפוס של העולם הזה, בעיקבות פרשת-גילויים שלנו על המישטר של אבא חושי